

Mehdi Ben Barka a interpretace jeho spolupráce s československou rozvědkou¹

JAN KOURA

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, Česká republika

e-mail: Jan.Koura@ff.cuni.cz

Securitas Imperii 40 (1) 2022: XX–YY

Abstrakt

Mehdi Ben Barka (1920–1965), významný představitel marocké opozice a antikoloniálního hnutí, který byl za dosud neznámých okolností unesen v Paříži v říjnu 1965 a jehož tělo se do dnešních dnů nenašlo, patřil v první polovině šedesátých let mezi časté návštěvníky socialistického Československa. Na druhou stranu „železné opony“ ho opakovaně přiváděla spolupráce s československou rozvědkou, se kterou navázal první kontakt prostřednictvím pařížské rezidentury v roce 1960. Přestože jsou dnes již díky odtajnění příslušných dokumentů známé detaily i podrobnější vývoj vzájemné spolupráce, stále zůstává nedostatečně zodpovězeno, jaké okolnosti a motivy vedly marockého politika k tomu, aby spojení se Státní bezpečností (StB) udržoval. Předkládaný text se na základě výzkumu rozsáhlého spisu, jež I. správa Ministerstva vnitra na Mehdiho Ben Barku vedla, a dalších relevantních pramenů pokouší hledat odpověď na tuto otázku, na kterou je nahlíženo ze tří odlišných výkladových rovin. Akcentovány jsou přitom nejen proměny politické situace v Maroku a státech Magrebu, ale také celkový kontext studené války a vývoj uvnitř antikoloniálního hnutí v 60. letech 20. století.

Klíčová slova

Mehdi Ben Barka, Státní bezpečnost (StB), Československo, Maroko, antikoloniální hnutí, studená válka

1 Tento text vznikl v rámci programu Cooperatio, vědní oblasti „History“ na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Mehdi Ben Barka a interpretace jeho spolupráce s československou rozvědkou

Abstract

Mehdi Ben Barka (1920–1965), a prominent representative of the Moroccan opposition and anti-colonial movement, who was kidnapped in Paris in October 1965 under unknown circumstances and whose body has not been found to this day, was a frequent visitor to socialist Czechoslovakia in the first half of the 1960s. He was repeatedly travelling to the other side of the Iron Curtain to maintain his collaboration with Czechoslovak intelligence (State Security, StB), with whom he made first contact through the Residentura in Paris in 1960. Although the details and development of this cooperation are now known thanks to the declassification of the relevant documents, it is still inadequately answered what circumstances and motives led the Moroccan politician to maintain his connection with the StB. The article, based on a study of the extensive files that the First Directorate (Intelligence) of StB kept on Mehdi Ben Barka and other relevant sources, attempts to seek an answer to this question, which will be pursued along three different interpretive levels. The emphasis will be placed not only on the changing political situation in Morocco and the Maghreb, but also on the overall context of the Cold War and developments within the anti-colonial movement in the 1960s.

Key words

Mehdi Ben Barka, Czechoslovakia State Security (StB), Czechoslovakia, Morocco, anti-colonial movement, Cold War

Začátkem října 1965 se v Československu při svém návratu z Kuby tři dny zdržel čelný představitel marocké opozice a předseda přípravného výboru Konference tří kontinentů Mehdi Ben Barka. Na tiskovém brífinku v Praze informoval československé novináře o přípravě a náplni konference Tricontinentalu, jejíž začátek byl do kubánského hlavního města naplánován na leden 1966. Událost měla být přelomovým okamžikem v dalším formování a směřování celosvětového antikoloniálního hnutí, neboť se počítalo s tím, že na Kubu dorazí přes sto delegací ze zemí Asie, Afriky a Latinské Ameriky. Mehdi Ben Barka věřil, že se mu podaří získat vlivné křeslo předsedy Tricontinentalu a stane se jedním z lídrů světového antikolonialismu.²

Českoslovenští novináři, před něž marocký politik v sobotu 2. října 1965 předstoupil, ale nemohli tušit, že Praha, která jako jedno z mála evropských měst měla přímé letecké spojení s Havanou, nebyla pro Mehdiho Ben Barku pouhou transferovou destinací. Mezi roky 1961 a 1965 ji navštívil nejméně desetkrát a většina jeho pobytů se uskutečnila za účelem setkání s pracovníky československé rozvědky (I. správa Ministerstva vnitra), s nimiž udržoval intenzivní kontakt pod krycím jménem „Šejk“. Necelý měsíc po pražské říjnové návštěvě byl Mehdi Ben Barka krátce po poledni 29. října unesen před pařížskou kavárnou Lipp. Po několika týdnech marného pátrání začalo být zřejmé, že už nejspíš není naživu. Okolnosti Ben Barkova zmizení a skutečnost, že se jeho tělo nikdy nenašlo, vyvolává už téměř šest desítek let různé spekulace a konspirační teorie. Ačkoli nejrůznější indicie poukazují na zapojení marockých tajných služeb a některých členů francouzské policie, přesné okolnosti a důvody jeho únosu a smrti nejsou dodnes známy, a to i z toho důvodu, že zainteresované státy stále odmítají odtajnit dokumenty vztahující se k tehdejšímu vyšetřování.

Stojaté vody Ben Barkovy kauzy rozvířil před patnácti lety novinář Petr Zídek, který nejprve pro francouzský *L'Express* a následně v knize *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989* přišel s odhalením, že marocký politik spolupracoval s československou tajnou policií.³ Informace pocházela z rozsáhlého spisu, jež Státní bezpečnost (StB) na Mehdiho Ben Barku vedla. Až do roku 2018, kdy byl spis úředně odtajněn a předán do Archivu bezpečnostních složek (ABS), nebylo možné Zídkova tvrzení ověřit či dále rozvíjet a celá záležitost, přestože se jí ve Francii i v České republice dostalo mediální pozornosti, na několik let téměř zapadla.

2 Archiv bezpečnostních složek (ABS), f. Hlavní správa rozvědky SNB – svazky, Agenturní svazky (I.S-4), sv. reg. č. 43802/021, Záznam o kontaktu se Šejkem, 5. 10. 1965, l. 273–74; 150 delegací pozváno na konferenci tří kontinentů. *Rudé právo*, 3. 10. 1965, s. 3. K formování antikoloniálního hnutí více např. PEŠŤA, Mikuláš: *O ozbrojeném boji v západní Evropě. Italský a německý levicový terorismus sedmdesátých let v transnacionální perspektivě*. Nakladatelství Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Praha 2018, s. 43–52.

3 Ben Barka était un agent de l'Est. *L'Express*, 5. 7. 2007 – viz https://www.lexpress.fr/actualite/societe/ben-barka-etait-un-agent-de-l-est_681672.html (citováno k 29. 3. 2022); ZÍDEK, Petr – SIEBER, Karel: *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2009, s. 220–225.

Po zpřístupnění spisu v roce 2018 jsem se rozhodl navázat na zjištění Petra Zídka a zpracovat Ben Barkovu spolupráci s StB a zasadit ji do širších souvislostí aktivit československé rozvědky ve třetím světě v první polovině 60. let. Práce na textu, který byl publikován v listopadu 2020 v časopise *Intelligence and National Security*, si vyžádala nejen detailní prostudování spisu marockého politika, ale také dalších navazujících dokumentů z Archivu bezpečnostních složek, Národního archivu a Archivu Ministerstva zahraničních věcí.⁴ S ročním odstupem informoval o mém článku a jeho závěrech britský deník *The Guardian* ve své nedělní příloze *Observer*, od něhož informaci o spolupráci Ben Barky s StB převzaly desítky novin a mediálních serverů po celém světě.⁵ Velký ohlas vyvolal text také v samotném Maroku, kde sice toto sdělení vzhledem k předchozím Zídkovým odhalením nebylo považováno za nové, ale z důvodu dalších detailů a závěrů mé původní studie opírající se o již odtajněné a veřejnosti dostupné archivní materiály otevřelo emotivní diskuzi o jedné z nejpálčivějších kauz novodobé marocké historie a studené války. Tyto rozpravy nejčastěji reagovaly na jeden ze závěrů mého článku, ve kterém jsem za možnou příčinu Ben Barkova únosu označil právě jeho spolupráci s StB. V důsledku mediálních ohlasů vydala rodina Mehdiho Ben Barky žijící ve Francii prohlášení, jež odmítlo tuto tezi se zdůvodněním, že pokud se s některými příslušníky StB stýkal, neměl o jejich příslušnosti k tajné policii tušení. Ben Barkovi příbuzní takto postupovali, aniž by se s příslušnými dokumenty, o které jsem svá zjištění opíral, detailněji seznámili. Jeho časté návštěvy Prahy pak ospravedlňovali aktivitou v mezinárodním antikoloniálním hnutí, jehož představitelé běžně hledali v zemích východního bloku pomoc a podporu.⁶ Na základě rozhovorů, které jsem následně poskytl několika marockým médiím,⁷ se rozpoutala debata, proč Mehdi Ben Barka

4 KOURA, Jan: A Prominent Spy. Mehdi Ben Barka, Czechoslovak Intelligence, and Eastern Bloc Espionage in the Third World during the Cold War. *Intelligence and National Security*, 2021, Vol. 36, Issue 3, s. 318–339.

5 Moroccan opposition leader Mehdi ben Barka was a spy, Cold War files suggest. *The Observer*, 26. 12. 2021 – viz <https://www.theguardian.com/world/2021/dec/26/moroccan-opposition-leader-mehdi-ben-barka-was-a-spy-cold-war-files-suggest>. Z dalších ohlasů ve světových médiích např. Ben Barka, opposant et espion: de nouvelles archives confirment ses liens avec Prague. *Libération*, 27. 12. 2021 – viz https://www.liberation.fr/societe/ben-barka-opposant-et-espion-de-nouvelles-archives-confirment-ses-liens-avec-prague-20211227_B3VVOEBDVFLRMPYJMDLJ5QJPI/, Ολίγον κατάσκοπος, και για τα... ρούβλια ήταν ο Μπεν Μπάρκα. *Protagon*, 31. 12. 2021 – viz <https://www.protagon.gr/themata/oligon-kataskopos-kai-gia-ta-rouvli-itan-o-ben-barka-44342414538> a Pour l'historien Jan Koura: "Ben Barka a espionné les dirigeants arabes lors de la visite de Khrouchtchev en Égypte". *Middle East Eye*, 26. 2. 2022 – viz <https://www.middleeasteye.net/fr/actu-et-enquetes/maroc-ben-barka-espion-tchecoslovaquie-renseignements-dirigeants-arabes> (vše citováno k 29. 3. 2022). O aktivním opatření, které StB po Ben Barkově smrti zorganizovala a na němž se podílel také francouzský novinář Jean Clémentin, informovaly francouzské deníky *L'Obs*, *Le Monde* či *Le Figaro*.

6 La famille Ben Barka réagit á la médiatisation de la thèse de Jan Koura. *Le Desk*, 29. 12. 2021 – viz <https://mobile.ledesk.ma/encontinu/la-famille-ben-barka-reagit-la-mediatisation-de-la-de-jan-koura/> (citováno k 29. 3. 2022).

7 KOURA, Jan: "La coopération de Ben Barka avec les renseignements tchécoslovaques a peut-être été l'une des raisons de son enlèvement". *Telquel*, 29. 12. 2021 – viz <https://telquel.ma/2021/12/29/jan-koura-la-cooperation-de-ben-barka-avec-les-renseignements-tchecoslovaques-a-peut-etre-ete-lune>

s StB spolupracoval a jak tyto kontakty v kontextu tehdy probíhající studené války interpretovat. Cílem tohoto diskuzního příspěvku je v návaznosti na můj článek v *Intelligence and National Security*, v němž jsem se zaměřil především na počátky a vývoj spolupráce marockého politika s československou rozvědkou, podrobněji zhodnotit možné příčiny a okolnosti, které vedly a motivovaly Mehdiho Ben Barku spojení s StB udržovat. Odpovědi na tyto otázky budou sledovány ve třech odlišných výkladových rovinách, s ohledem na souvislosti politického vývoje v Maroku a celkový kontext studené války.

Podpora opozičních aktivit

Mehdi Ben Barka (1920–1965) patřil k nejvýraznějším politickým osobnostem poválečné marocké historie a symbolům antikoloniálního hnutí 60. let. Během 2. světové války spoluzaložil politickou stranu Istiqlal, jež usilovala o nezávislost Maroka na francouzské koloniální správě. Za své opoziční aktivity byl Francouzi ještě během války uvězněn a po jejím skončení žil nuceně několik let na území Západní Sahary pod policejním dohledem. Ani to ho ale neodradilo od toho, aby se v polovině 50. let zapojil do vyjednávání s francouzskými úřady ohledně nezávislosti Maroka, které i díky jeho přičinění získalo v roce 1956 samostatnost. Po sporech uvnitř marocké opozice stál Ben Barka u vzniku nového levicově orientovaného hnutí – Národního svazu lidových sil (Union Nationale des Forces Populaires, UNFP), ale protože mu pod tehdejší autoritativní vládou krále Mohameda V. hrozilo za opoziční činnost uvěznění, přemístil se již v roce 1959 do Francie.⁸

V březnu 1960 se v jedné z pařížských kaváren poprvé setkal s československým diplomatem Zdeňkem Mičkem, jenž pod krycím jménem „Motl“ vedl pařížskou rezidenturu. Mičke, který v Ben Barkovi spatřoval značný potenciál pro spolupráci, se v následujících týdnech začal s lídrem marocké opozice intenzivně stýkat. Ben Barka mu poskytoval informace o dění ve státech Magrebu a snahách marocké opozice o přeměnu země v konstituční monarchii. Už tehdy Ben Barka připouštěl, že pokud by tyto snahy nebyly úspěšné, část jeho strany UNFP by přešla do illegality a proti králi vedla ozbrojený boj. Marocký politik dokonce nevyklučoval, že by za tímto účelem v budoucnu požádal Československo o pomoc ve formě dodávek zbraní.⁹ Ze vzájemných schůzek s československým rezidentem během jara 1960 vyplynulo, že se Ben Barka pokusí spojit marocké levicové síly, včetně Komunistické strany Maroka (Parti Communiste Marocain, PCM), aby dosáhl svých politických

-des-raisons-de-son-enlevement_1748905; TÝŽ: La famille de Ben Barka admettra tot ou tard qu'il était le collaborateur du StB. *Le Desk*, 5. 1. 2022 – viz <https://ledesk.ma/grandangle/jan-koura-la-famille-de-ben-barka-admettra-tot-ou-tard-qu'il-etait-le-collaborateur-du-stb/> (vše citováno k 29. 3. 2022) a TÝŽ: “J'ai été moi-même choqué par l'étendue de la collaboration de Ben Barka avec le StB”. *Maroc Hebdo*, 7. 1. 2022, s. 14–18.

8 KOURA, Jan: *A Prominent Spy*, s. 321.

9 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/020, Mehdi Ben Barka, Záznam, 1. 4. 1960, l. 4–7.

cílů. Projevoval zájem o návštěvu Československa a Sovětského svazu, které pokládal za spřátelené země, zatímco vůči Spojeným státům vyjadřoval podle „Motla“ značné antipatie. Rezidentovi také zdůrazňoval, že by chtěl v úzké součinnosti se socialistickými státy řídit své politické aktivity tak, aby *in co nejkratší možné době africké země, a to především Magreb, nastoupily cestu k socialismu*.¹⁰

Podobná Ben Barkova konstatování, jež je možné v záznamech StB najít opakovaně, je potřeba interpretovat v kontextu jeho politického myšlení. Osamostatnění afrických států považoval pouze za první dílčí krok k plné nezávislosti, ke které podle něj vedla ještě dlouhá cesta. Ve svých textech a projevech ze začátku 60. let upozorňoval, že dokud nedojde k přetrhání ekonomických a politických vazeb s bývalými koloniálními zeměmi, nelze hovořit o tom, že by Afričané získali vládu do svých rukou. Poukazoval na to, že nezávislost Maroka nevedla k žádné zásadní změně v sociální a ekonomické struktuře země. Zahraniční obchod se nadále orientoval na Francii, marocký průmysl byl stále pod vlivem francouzského kapitálu a zemědělskou produkci kontrolovali bohatí francouzští osadníci. Východisko z této situace hledal ve spolupráci a vzájemné solidaritě s dalšími nově osamostatněnými zeměmi Afriky a třetího světa, jež se podle něj měly společnými silami zbavit ekonomické a politické závislosti na bývalých koloniálních metropolích.¹¹ Když se v roce 1962 osamostatnilo Alžírsko, pro-socialistický a nezúčastněný režim Ahmeda Ben Belly, který byl v ostrém kontrastu s konzervativní a na Francii orientovanou marockou monarchií, se stal pro Ben Barku vzorovým modelem státního zřízení.¹² V rámci antikoloniálního hnutí, v němž byl marocký politik činný od konce 50. let, se setkával s řadou osobností levicového revolučního hnutí, ať již se jednalo o Ho Či Mina, Fidela Castra, nebo Che Guevaru, což – současně s frustrací z nástupu nového prozápadně orientovaného krále Hasana II. na trůn v březnu 1961 – zřejmě vedlo k radikalizaci jeho postojů. Když nový monarcha vydal po nátlaku opozice novou ústavu, šlo podle Ben Barky pouze o kosmetickou úpravu tamějšího státního zřízení. Vyzýval k bojkotu referenda, které mělo konstituci potvrdit, a zřejmě neviděl jiné cesty, jak změnit politickou situaci ve své zemi, než svržení monarchie a nastolení zcela nového modelu společenského uspořádání.¹³ V realitě studené války ho tyto postoje nasměrovaly ke spolupráci se socialistickými zeměmi.

Sympatie pařížského rezidenta StB si marocký politik získával nejen svými tvrzeními o blízkém vztahu k socialistickým státům, ale také tím, že chtěl v Československu konzultovat, jak dále postupovat ve svých politických aktivitách, včetně antikoloniálního hnutí.¹⁴ „Motl“ po prvních kontaktech s Ben Barkou doporučil ústředí

10 Tamtéž, Záznam ze styku s Ben Barkou, 30. 6. 1960, l. 8–14.

11 *The Political Thought of Ben Barka. II. Political Writings 1960–1965*. Tricontinental Publishers, Havana 1968, s. 122–171.

12 K významu Alžírsko jako revolučního centra třetího světa viz BYRNE, Jeffrey James: *Mecca of Revolution. Algeria, Decolonization and the Third World Order*. Oxford University Press, Oxford 2016.

13 MILLER, Susan Gilson: *History of Modern Morocco*. Cambridge University Press, Cambridge 2013, s. 166–167.

14 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/020, Záznam rozhovoru – Mehdi Ben Barka, 1. 4. 1960, l. 50–53; Tamtéž,

rozvědky pozvat ho do Prahy, aby byly prověřeny možnosti případné spolupráce. Proti Ben Barkově cestě do Československa naplánované na konec léta 1960 se ale na poslední chvíli ostře postavil československý ministr zahraničních věcí Václav David, který se obával, že by návštěva předního marockého opozičního politika mohla mít negativní vliv na vztahy s Marokem, jež pod vedením Mohameda V. začalo se zeměmi východního bloku rozvíjet intenzivnější politickou a ekonomickou spoluprací.¹⁵ Styky pařížské rezidentury s Ben Barkou se proto na nějaký čas omezily.

K obnově pravidelnějšího kontaktu mezi „Motlem“ a Mehdim Ben Barkou došlo na jaře 1961, krátce po nečekaném úmrtí krále Mohameda V. a nástupu nového panovníka Hasana II. na trůn. Na schůzkách s pařížským rezidentem StB ze začátku března Ben Barka ostře napadal nastoupivšího monarchu a marockou armádu, která byla podle jeho slov kvůli svým vazbám na Francii *jádrom kolonialismu v Africe*. Doporučoval, aby socialistické země co nejrychleji změnilly svůj postoj k marocké vládě, jež bude inklinovat k obnovení spolupráce se Západem. Stěžoval si na špatnou finanční situaci UNFP, kterou Hasan odšťihoval od prostředků. „Motla“ proto žádal, aby Československo ve svém obchodním styku s Marokem zvažilo změnu zprostředkovatelských firem napojených na monarchii a přeorientovalo se na společnosti provázané s UNFP, čímž by ČSSR nepřímo financovala její aktivity. Ben Barkův návrh ovšem československé orgány odmítly.¹⁶ Podle „Motla“ byl Ben Barka v rozhovorech o politické situaci v Maroku po výměně na marockém trůnu mnohem otevřenější a přístupnější ke spolupráci, a ústředí proto navrhl situace využít, styky s ním zintenzivnit a nově ho vést již pod krycím jménem „Šejk“, přestože prozatím žádná oficiální vzájemná spolupráce mezi oběma stranami uzavřena nebyla.¹⁷

Podpora opozičních aktivit byla pro Mehdiho Ben Barku důležitou, ač ne jedinou motivací pro udržování kontaktu s StB. Žádosti v tomto smyslu se v nejrůznější formě během let 1961–1965 opakovaly. Přestože Ben Barka skutečně zavítal v září 1961 do Československa na neoficiální návštěvu zprostředkovanou odbory, jeho získání ke spolupráci (tzv. verbovka) proběhlo až během pražského pobytu na konci února 1963.¹⁸ Podobně jako před prvním příjezdem do ČSSR v roce 1961, i o dva roky později náčelník I. správy Josef Houska požádal ministra vnitra Lubomíra Štrougala (ve funkci byl od 23. června 1961 do 23. dubna 1965), aby se někdo z vysokých funkcionářů KSČ nebo on osobně s marockým politikem setkal, neboť jeho *přijetí Šejka by umožnilo lepší přístup k němu a kladně ovlivnilo i jeho postoj k projednávaným otázkám*.¹⁹ Nebylo mu však vyhověno, a tak rozhovory s Ben Bar-

Záznam ze styku s Ben Barkou, 22. 7. 1960, l. 17–18.

15 *Národní archiv* (NA), f. Antonín Novotný, Maroko, Dopis V. Davida pro A. Novotného, 13. 5. 1960, č. j. 024.857/60-10; MUEHLENBECK, Philip E: *Czechoslovakia in Africa, 1945–1968*. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2016, s. 28–29; ZÍDEK, Petr – SIEBER, Karel: *Československo a Blízký východ*, s. 219.

16 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/020, Záznam ze setkání s Ben Barkou, 8. 3. 1961, l. 37–44.

17 Tamtéž, Záznam ze setkání s Ben Barkou, 27. 3. 1961, l. 58–61.

18 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/000, Ben Barka, 5. 12. 1962, l. 146–147; Tamtéž, Mohamed Ben Barka – žádost o přijetí, 29. 7. 1963, l. 166.

19 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/000, Informace o příjezdu Šejka, 14. 2. 1963, l. 150.

kou vedli pouze řadoví příslušníci rozvědky. Marocký politik souhlasil s pokračováním v předávání informací a plněním zadávaných úkolů za finanční odměnu, jejíž výše byla následně stanovena na 1500 britských liber ročně pod podmínkou, že „Šejk“ bude s rozvědkou v pravidelném kontaktu.²⁰ Od setkání v únoru 1963 tak začal být Ben Barka veden v záznamech StB v kategorii důvěrný styk.

Při rozhovorech v Praze, zřejmě ještě kvůli většímu utužení vzájemného vztahu, byl Ben Barkovi nabídnut výhodný prodej tiskařských strojů pro jeho stranu UNFP, které by byly dodány přes marockou soukromou společnost. Obchod měl zprostředkovat československý obchodní atašé v Casablance, jenž s I. správou spolupracoval pod krycím jménem „Šach“. Proti návrhu rozvědky se ale postavila ministerstva zahraničního obchodu a zahraničních věcí. Náčelník I. správy Josef Houska proto požádal ministra vnitra o osobní intervenci. Na rezidenturu v Rabatu byl nadto zaslán telegram s výzvou, aby se generální tajemník Komunistické strany Maroka Ali Yata, se kterým čs. rozvědka udržovala kontakt, u Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) za prodej přimluvil.²¹ K dodání tiskařských strojů UNFP kvůli neústupnému postoji obou ministerstev ale nakonec nedošlo. Podporou marocké opozice před nadcházejícími volbami nechtěla československá strana narušit diplomatické a obchodní vztahy s královským režimem.²²

V květnu 1963 proběhly v Maroku parlamentní volby podle nové ústavy přijaté na základě referenda několik měsíců předtím. Ačkoli UNFP obsadila ve sněmovně téměř tři desítky křesel, Mehdi Ben Barka nebyl s výsledkem spokojen, neboť i přes údajnou finanční pomoc od ÚV Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) na předvolební kampaň získaly parlamentní většinu promonarchistické síly.²³ Při návštěvě Československa začátkem července 1963 se Ben Barka dotazoval na možnost získání financí k ovlivnění armády, ale rozvědka jeho požadavky odmítla.²⁴ Krátce nato začalo v Maroku zatýkání představitelů marocké levice, byli obviněni z pokusu o státní převrat. V následném procesu se dvěma stovkami členů UNFP bylo jedenáct vysoce postavených stranických lídrů, včetně Mehdiho Ben Barky, odsouzeno k trestu smrti. Samotného Ben Barku se ale marockým úřadům zatknout nepodařilo, protože v době červencových událostí už v Maroku nepobýval.²⁵ Dodnes není zřejmé, zda se Ben Barka s některými spolustraníky skutečně nepokusil královský režim svrhnout. Za reálné to ale považovali maročí informátoři I. správy MV a vzhledem k předchozím a opakovaným žádostem adresovaným rozvědce ze strany „Šejka“ lze předpokládat, že tomu tak být skutečně mohlo.²⁶ Po vlně zatý-

20 Tamtéž, Dopis ministru vnitra Lubomíru Štrougalovi. ŠEJK – návrh na další styk a finanční odměňování, 17. 12. 1963, l. 86–88.

21 Tamtéž, Žádost o intervenci ve věci prodeje čs. tiskařských strojů marocké opoziční straně UNFP, 20. 3. 1963, l. 151–152; ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/020, Zpráva do Rabatu, 3. 4. 1963, l. 270.

22 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43808/000, Arab-poznatek, 4. 2. 1964, l. 190.

23 Tamtéž, sv. reg. č. 43802/020, Vytěžení DS Šejka v ČSSR, 4. 12. 1963, l. 268.

24 Tamtéž, Záznam ze schůzky se Šejkem, 10. 7. 1963, l. 249–250.

25 MILLER, Susan Gilson: *History of Modern Morocco*, s. 167.

26 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43808/000, Zpráva z Rabatu, 11. 1. 1964, l. 186.

kání se část podporovatelů UNFP, včetně Ben Barky, přemístila do Alžírsku, kde marocký opoziční politik začal s pomocí Ben Bellova režimu budovat ilegální síť své strany.²⁷ Při pobytu v Praze v prosinci 1963 „Šejk“ opět po rozvědce požadoval podporu pro UNFP, tentokrát ve formě školení úderných skupin a dodávky lehkých zbraní, jež by byly formálně adresovány Alžírsku.²⁸ Podle generálního tajemníka Komunistické strany Maroka Aliho Yaty byl Ben Barka i po červencových událostech ve spojení s nižšími marockými armádními důstojníky a připravoval převrat vůči králi, s čímž ale důrazně nesouhlasilo vedení UNFP, se kterým se čím dál častěji dostával do konfliktu.²⁹

Na konci ledna 1965 se Ben Barka u československé rozvědky dotazoval, jestli by ČSSR mohla dodat ilegální síti UNFP v Alžírsku vysílačky pro spojení s Marokem. Po zamítavém stanovisku požádal, zda by mohl absolvovat zpravodajský kurz a získané znalosti následně předat spolustraníkům v Alžírsku; v tamním městě Blidě měla být během jara založena škola pro výcvik členů UNFP působících v ilegalitě.³⁰ Ministru vnitra byl výcvik Ben Barky ze strany afrického odboru I. správy doporučen se zdůvodněním, že *není pochyb o tom, že vyškolení Šejka v naší zpravodajské škole by zkvalitnilo a zintenzivnilo naši spolupráci s ním a usnadnilo nám sledovat od počátku ilegální boj politické strany UNFP za zvrát královského zřízení v Maroku*. Ben Barka v jednom z konspiračních bytů StB absolvoval týdenní výcvik nejen k rádiovému spojení, ale také ke konspiraci, tajnopisu nebo sledování.³¹

Během léta 1965 začala československá rozvědka získávat zprávy, že se král Hasan II. rozhodl obnovit rozhovory s opoziční UNFP, a dokonce měl po nátlaku západních států uvažovat o větší demokratizaci monarchie přizváním některých jejích členů do vlády. Tomuto kroku předcházelo překvapivé omilostnění Mehdiho Ben Barky, jemuž král zaručil bezpečnost v případě návratu do Maroka.³² Podle generálního tajemníka Komunistické strany Maroka Aliho Yaty telefonoval Ben Barka na začátku června tajemníku UNFP Mohamedu Basrimu a situaci ohledně vstupu strany do vlády viděl nadějně s tím, že *čas teď hraje pro nás, ještě musíme nechat situaci víc vyhnít, hlavně abychom nenaletěli jako starému Mohammedovi*.³³ Yata zprostředkoval kontakt mezi Basrim a československým velvyslanectvím v Rabatu, které Basri na začátku srpna navštívil s konstatováním, že poprvé vešel ve styk s ambasádou cizího státu a vybral si československou, neboť ČSSR pro něho představovala „ideální typ cesty k socialismu“. Na rozhovory navázal další funkcionář UNFP, Bachir Figu-

27 Tamtéž, sv. reg. č. 43802/000, Současná situace v Maroku a charakteristika DS Šejk, 10. 8. 1963, l. 172–182; Tamtéž, Ali Yata k Šejkovi, 13. 3. 1964, l. 205.

28 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/020, Vytěžení DS Šejka v ČSSR, 4. 12. 1963, l. 268.

29 Tamtéž, sv. reg. č. 43802/000, Ali Yata k Šejkovi, 13. 3. 1964, l. 205.

30 Tamtéž, sv. reg. č. 43802/021, Záznam rozhovoru se Šejkem, 25. 1. 1965, l. 161; Tamtéž, Zřízení školy pro výchovu kádrů UNFP, 18. 3. 1965, l. 204.

31 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/000, Záznam ze schůzek se Šejkem, 1. 4. 1965, l. 229; KOURA, Jan: *A Prominent Spy*, s. 327.

32 MILLER, Susan Gilson: *History of Modern Morocco*, s. 167.

33 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/000, Šejk záznam (informace od Ali Yaty), 3. 6. 1965, l. 260.

igui, který projevil zájem o navázání spolupráce mezi svou stranou a KSČ a požádal o vyškolení menší skupiny mladších členů Národního svazu lidových sil v Československu.³⁴ Zřejmě vycházel z informací od Ben Barky, jenž podobný zpravodajský výcvik v Praze absolvoval již na jaře. Při poslední návštěvě Československa Ben Bar-ka se svými řídicími důstojníky skutečně diskutoval o možné pomoci s vyškolením několika loajálních členů UNFP, kteří by po absolvování výcviku kontrolovali vnitřní bezpečnost strany před infiltrací a plnili zpravodajské a kontrarozvědčné úkoly, pokud by UNFP nakonec do vlády vstoupila. Pobyt a výcvik Maročanů v Československu měl být legalizován studiem v Káhiře.³⁵ Náčelník I. správy MV Josef Houska požádal ministra vnitra o schválení školení se zdůvodněním, že by napomohlo při vstupu UNFP do vlády směřovat Maroko od prozápadní k neutrální politice.³⁶ K realizaci výcviku už ale nedošlo z důvodu únosu Ben Barky v Paříži. Jeho zmizení pak vedlo k okamžitému ukončení rozhovorů mezi králem a představiteli UNFP. Plány československé rozvědky ovlivňovat vývoj v Maroku prostřednictvím opozičního Národního svazu lidových sil tak definitivně spadly pod stůl.

Antikoloniální hnutí

Aktivity Mehdiho Ben Barky se neomezovaly pouze na Maroko, ale od konce 50. let začal být činný také v antikoloniálním hnutí třetího světa, jež se formovalo od setkání v indonéském Bandungu v roce 1955. Na třicet reprezentantů zemí Afriky a Asie se tehdy dohodlo na spolupráci proti kolonialismu a rasové nadřazenosti a odmítlo vměšování ostatních států do vnitřních záležitostí zemí, které teprve nedávno získaly nezávislost nebo o ni usilovaly. V návaznosti na Bandungskou deklaraci začaly vznikat mezinárodní organizace prosazující zájmy zemí třetího světa. Na konferenci v Egyptě v roce 1957 byla ustanovena Rada solidarity Asie a Afriky (Solidarity Council of the Afro-Asian Countries), jež byla po setkání v guinejském Konakry na jaře roku 1960 přejmenována na Organizaci solidarity afrických a asijských národů (Afro-Asian People's Solidarity Organization, AAPSO), ve které měly zastoupení desítky národních výborů, a to včetně socialistických států. V jejím sekretariátu, sídlícím v Káhiře, působil také Mehdi Ben Barka.³⁷

Z pohledu zemí východního bloku se antikoloniální hnutí, ač se vymezovalo vůči oběma studenovělečným mocenským blokům, vyznačovalo některými podobnými cíli – zejména omezení vlivu bývalých koloniálních velmocí v oblastech třetího svě-

34 Tamtéž, Návrh na spolupráci s UNFP 8. 10. 1965, l. 263.

35 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/021, Příloha k záznamu o kontaktu se Šejkem. Otázky naší pomoci UNFP, nedatováno, l. 285–286.

36 Tamtéž, sv. reg. č. 43802/000, Návrh ke spolupráci s UNFP, Dopis náčelníka I. správy ministru vnitra, 8. 10. 1965, l. 263–267; KOURA, Jan: *A Prominent Spy*, s. 328.

37 RAKOVE, Robert B.: *Kennedy, Johnson, and the Nonaligned World*. Cambridge University Press, Cambridge 2013, s. XIX–XX; LAWRENCE, Mark Atwood: *The Rise and Fall of Nonalignment*. In: McMAHON, Robert J. (ed.): *The Cold War in the Third World*. Oxford University Press, Oxford 2013, s. 139–155; KOURA, Jan: *A Prominent Spy*, s. 320.

ta. Mehdi Ben Barka ze své funkce sekretáře AAPSO často cestoval po afrických a asijských zemích a setkával se s významnými představiteli třetího světa, což pro československou rozvědku otevíralo možnost ovlivňovat jejich postoje prostřednictvím marockého politika.³⁸ Ben Barkových kontaktů I. správa MV využila při jeho cestách do Guineje (1961) a Iráku (1963), které mu proplátila. V obou případech měl zjistit více informací o směřování států, v nichž Československo mělo své politické a ekonomické zájmy. Oficiálně ale země navštívil pod záminkou antikoloniálních aktivit.³⁹

Ben Barka si od spolupráce s StB na poli antikoloniálního hnutí sliboval lepší výsledky, než jaké nakonec přinesla. Marocký politik se sice v některých případech, jako bylo například zasedání Výboru AAPSO v prosinci 1961, postavil za zájmy socialistických zemí a Československu předal také některé interní dokumenty z jednání, což bylo ze strany rozvědky kvitováno, většinou se ale jednalo o situace, ve kterých se zájmy obou stran prolínaly.⁴⁰ Rozvědka opakovaně připouštěla, že potenciálu Ben Barky v této oblasti nebylo po celou dobu spolupráce náležitě využito, a to i z toho důvodu, že studijní oddělení I. správy MV nedodávalo příslušné podklady a instrukce.⁴¹ Během první návštěvy Československa v září roku 1961 měl Ben Barka zájem vyjednávat o pomoci pro Fond solidarity afrických zemí, k němuž dostal pověření od guinejského ministra dopravy Izmaila Tourého, se zástupci mezinárodních organizací sídlících v Praze. Jednání, která zprostředkovala I. správa MV, ale neměla kýžený efekt.⁴² Marocký politik si později stěžoval také na Výbor československé solidarity s afro-asijskými zeměmi, jenž neposkytl finanční pomoc, kterou sliboval.⁴³ Přesto lze předpokládat, že zpočátku mohla být pro Ben Barku motivací k udržování kontaktů s StB také možnost napojit se jejím prostřednictvím na mezinárodní organizace a solidární hnutí ve východním bloku. Cesty marockého politika do Československa však měly téměř vždy zcela jiný účel – setkat se s pracovníky rozvědky, jimž předával informace a od nichž dostával nové úkoly. Nelze vyloučit, že se během dalších návštěv Prahy s některými představiteli mezinárodních organizací setkal, ale i jeho první pobyt v ČSSR byl organizován a řízen rozvědkou za účelem naverbování, ke kterému tehdy z nejasných důvodů nakonec nedošlo.

Za své opoziční aktivity vůči francouzské koloniální správě a marockému královskému režimu si Mehdi Ben Barka získal sympatie a celosvětové uznání, které jsou dodnes společně s činností v rámci antikoloniálního hnutí při hodnocení jeho odkazu vyzdvihovány. Jeden z nejdůležitějších úkolů, jaké marocký politik pro československou rozvědku plnil, šly ale zcela proti jeho veřejným prohlášením o nut-

38 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/000, Návrh na verbovku, 10. 4. 1961, l. 48–50.

39 KOURA, Jan: *A Prominent Spy*, s. 324–326.

40 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/020, Záznam o styku s ŠEJKEM v průběhu zasedání Výkonného Výboru Afroasijské solidarity v Gaze a v Káhiře v prosinci 1961, nedatováno, l. 157–158.

41 Tamtéž, sv. reg. č. 43802/021, Šejk – schůzky, 30. 5. 1965, l. 242.

42 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/000, K příjezdu Ben Barky do ČSSR, 4. 9. 1961, l. 9–10.

43 Tamtéž, sv. reg. č. 43802/020, Vytěžení DS Šejka v ČSSR, 4. 12. 1963, l. 268.

nosti hájit zájmy zemí třetího světa a udržet jeho nezávislost v rámci soupeření obou velmocenských bloků. V květnu 1964 během návštěvy sovětského vůdce Nikity S. Chruščova v Egyptě pro rezidenturu I. správy MV v Káhiře zjišťoval z okolí arabských vůdců, kteří v zemi v té době pobývali, informace o egyptsko-sovětských jednáních. Získané zprávy byly s jeho vědomím okamžitě předávány KGB, podle níž výrazně přispěly k ovlivnění rozhovorů v sovětský prospěch. Jako odměnu za splnění tohoto úkolu rozvědka proplatila Ben Barkově manželce léčebný pobyt v Grandhotelu Moskva (dnes hotel Pupp) v Karlových Varech, kde pobývala s manželem a celou rodinou.⁴⁴

Spolupráce ohledně antikoloniálního hnutí se ke konci Ben Barkova života nakonec obrátila v jeho neprospěch. V době, kdy intenzivně jednal o ustavující konferenci Tří kontinentů, v čemž ho země východního bloku zpočátku podporovaly, KGB informovala I. správu MV, že je v kontaktu s Čínskou lidovou republikou, s jejíž pomocí chtěl získat křeslo předsedy ustavující konference naplánované na leden 1966 do Havany. Sovětská reakce vzhledem k napjatým vztahům mezi oběma zeměmi byla nekompromisní a po československé rozvědce požadovala okamžité ukončení kontaktu se „Šejkem“.⁴⁵ Podle sovětského zástupce Latifa Maksudova v sekretariátu AAPSO Ben Barka dokonce dostal od Číny deset tisíc dolarů a po ztrátě svých pozic v UNFP se upnul na získání předsednictví Tricontinentalu za každou cenu.⁴⁶ Rozvědka ovšem spolupráci ukončit nechtěla a rovněž odmítla Sověty připravované aktivní opatření, které mělo zvolení Ben Barky do čela konference znemožnit. Požadovala, aby se vše ověřilo u samotného „Šejka“ při jeho další návštěvě Prahy, k té už ale nikdy nedošlo.⁴⁷

Politické ambice a osobní obohacení

První dva roky probíhala spolupráce mezi československou rozvědkou a Mehdi Ben Barkou především na úrovni výměny informací a předávání dokumentů s občasným plněním úkolů, za něž ovšem „Šejk“ prozatím nedostával finanční odměnu, s výjimkou proplacení cesty do Konakry. V tomto období marocký politik StB vyhledával zejména za účelem získání podpory pro UNFP. Těsně před jeho první návštěvou Československa v září 1961 ovšem došlo k situaci, kdy se Ben Barka poprvé pokusil využít kontaktů s pařížským rezidentem I. správy MV také pro své osobní obohacení. „Motla“ se dotazoval, zda by nemohl od StB za svou práci pro UNFP dostávat pravidelnou finanční odměnu, která by byla chápána jako podpora *boje proti imperialismu*. Neopomenul ovšem zdůraznit, že by vše *muselo zůstat striktně jen mezi*

44 Tamtéž, Záznam ze schůzky se Šejkem, 26. 5. 1964, l. 330–331; ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/021, Šejk – hrazení léčebného pobytu jeho manželky v Karlových Varech, 30. 7. 1964, l. 37–38; KOURA, Jan: *A Prominent Spy*, s. 327.

45 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/000, Telegram z Káhiry, 16. 10. 1965, l. 275.

46 Tamtéž, Telegram z Káhiry, 22. 10. 1965, l. 280–281.

47 Tamtéž, Odpověď do Káhiry, 26. 10. 1965, l. 283.

námi a vždy by objasnil, jak s penězi naložil. Neúspěchem také skončil jeho pokus prodávat rozvědce výstřižky z bulletinu francouzské tajné služby SDECE (Service de documentation extérieure et de contre-espionnage), což – jak se později ukázalo – byly články zpracované z veřejně dostupných materiálů, které s bulletiny SDECE neměly nic společného.⁴⁸

Za zlomový okamžik spolupráce lze považovat Ben Barkovu návštěvu Prahy v únoru 1963, kdy byl oficiálně naverbován a s rozvědkou si domluvil podmínky pravidelného odměňování. Bylo to pár měsíců před marockými parlamentními volbami a „Šejk“ se netajil svými ambicemi upevnit si pozici ve své straně. Po červencových událostech a odsouzení k trestu smrti ještě stihl v srpnu a prosinci 1963, tentokrát již na alžírský pas, navštívit Prahu, ale i přes vzájemnou domluvu, že další kontakt proběhne o pár týdnů později v Alžírsku, se na několik měsíců odmlčel. Z důvodu údajného sledování ze strany marockých tajných služeb se skrýval a měnil místa svého pobytu. Při obnovení kontaktu s I. správou MV, k němuž došlo na jaře 1964 v Alžíru, si stěžoval na špatnou finanční situaci a ochotně přijal od tamějšího rezidenta finanční odměnu ve výši 5000 nových francouzských franků.⁴⁹ Tehdy také rozvědce oznámil, že své další aktivity přesune do Káhiry, a požádal o příspěvek na vybavení nového domu, který mu byl vyplacen během návštěvy Chruščova v Egyptě.⁵⁰

Lze předpokládat, že po odsouzení k trestu smrti v Maroku a následném ukrývání se Ben Barkova finanční situace výrazně zhoršila. Od červencových událostí až do svého únosu přijal od československé rozvědky, kromě výše zmíněné „výplaty“ v Alžírsku, na odměnách dalších 1200 britských a 200 egyptských liber. Ben Barka byl zvyklý na vysoký životní standard. Při návštěvách Československa vždy vyžadoval ubytování v hotelech odpovídající kvality. Rád navštěvoval drahé restaurace a také pobyt celé rodiny v Karlových Varech proběhl v jednom z nejluxusnějších hotelů ve městě, za nějž rozvědka zaplatila tehdy neuvěřitelných 10905 Kčs.⁵¹ Motivaci pro ochotnější spolupráci s StB a plnění zadávaných úkolů v posledních dvou letech jeho života lze tedy hledat i v nedostatku financí a snaze udržet si předchozí životní úroveň.

Státní bezpečnost ve svých analýzách Ben Barkovy osobnosti často zmiňovala jeho politické ambice. Hovořila o něm jako o možném budoucím ministerském předsedovi Maroka, zároveň ale připouštěla, že byl kvůli získání nejvyšších postů ve vládě ochoten spolupracovat také s Francií a Spojenými státy. Během roku 1962, krátce před návratem do Maroka, podle některých zdrojů rozvědky pravděpodobně s oběma zeměmi uzavřel dohodu o provádění politiky v jejich prospěch. Od amerického odboráře Irvinga Browna měl dokonce v jednom z pařížských barů

48 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/020, Záznam rozhovoru se Šejkem, 11. 8. 1961, l. 144–147; Tamtéž, Záznam, 13. 11. 1961.

49 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/020, Záznam o schůzce v Alžírsku, 24. 3. 1964, l. 321–322; Tamtéž, sv. reg. č. 43802/000, Výpis z depeše z Alžírsku, 4. 3. 1964, l. 197.

50 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/020, Záznam ze schůzek se Šejkem, 26. 5. 1964, l. 331.

51 Tamtéž, sv. reg. č. 43802/030, Evidenční list výdajů; Tamtéž, Účtenka za pobyt Šejka v Karlových Varech, 31. 8. 1964.

obdržet šek v amerických dolarech. Informátoři StB hovořili o Ben Barkovi jako o politikovi, který to „hraje na všechny strany“, projevuje oportunistické tendence a nedodrжуje dohody. Po červencových událostech byl vedením UNFP odstaven od vnitropolitických záležitostí a pověřen pouze činností na poli afro-asijské solidarity. Informátor rozvědky s krycím jménem „Přítel“ se v roce 1964 o Ben Barkovi vyjádřil velmi nelichotivě. Nepovažoval ho již za revolucionáře, ale za politika, jenž si zvykl na život v luxusním prostředí. Podle něj se *revoluce nedělá z Káhiry nebo ze Švýcarska*, byl přesvědčen, že *za ministerské křeslo by byl ŠEJK ochoten upustit od svržení královského režimu*.⁵² Zintenzivnění spolupráce s I. správou MV a větší přimknutí k východnímu bloku po roce 1963 tedy mohly být pro Ben Barku cestou, jak získat zpět ztracené pozice v UNFP a dostat se opět na politické „vysluňi“. Před funkcionáři své strany hovořil o cestách do Prahy i o svém výcviku a snažil se je přesvědčit, že dělá maximum pro získání podpory pro UNFP, která začala v roce 1965 s králem vyjednávat o vstupu do vlády. Nedodržování konspirace se nakonec mohlo stát Ben Barkovi osudným, neboť marocké tajné služby o jeho cestách do Československa věděly a na nejvyšších marockých místech se spekulovalo, že účelem jeho pražských pobytů bylo organizování výcviku diverzních skupin s cílem odstranění marockého krále.⁵³

Závěr

I přes velké množství dokumentů detailně popisujících spolupráci Mehdiho Ben Barky s československou rozvědkou není snadné jednoznačně určit, jaké důvody vedly marockého politika k udržování kontaktu s StB. Přestože proměny politické situace v Maroku a celosvětovém antikoloniálním hnutí měly vliv na to, že se motivy v jednotlivých letech odlišovaly, za nejvýznamnější je možné označit snahu o získání podpory pro Národní svaz lidových sil a svržení královského režimu v Maroku. Ben Barka již od svého prvního setkání s pařížským rezidentem StB žádal o zprostředkování setkání s nejvyššími představiteli KSČ, ale v tom mu nikdy vyhověno nebylo, ačkoli se mu vedení I. správy MV snažilo kontakt zprostředkovat. Českoslovenští politici, kteří s ochotou přijímali politiky z třetího světa během oficiálních návštěv, byli v případě Ben Barky opatrní, neboť i přes prozápadně orientovanou politiku krále Hasana nechtěli, zejména z obchodních důvodů, riskovat narušení vzájemných vztahů. Z Maroka se přes clearingový účet do ČSSR dovážely fosfáty a manganové a měděné rudy – suroviny, jež byly podle Ministerstva zahraničního obchodu důležité pro československé hospodářství. Tím, že se Ben Barkovi nikdy nepodařilo navázat přímý kontakt s nejvyššími politickými představiteli Československa, jeho jedinou spojnici s československými státními orgány zůstávala rozvědka. Případ Ben Barky navíc ukazuje odlišné představy jednotlivých česko-

52 ABS, f. I.S-4, sv. reg. č. 43802/021, Rozbor spolupráce se Šejkem, 20. 8. 1964, l. 37–43.

53 KOURA, Jan: *A Prominent Spy*, s. 327.

slovenských ministerstev v přístupu k Maroku v 60. letech. Zatímco ministerstva zahraničí a zahraničního obchodu chtěla s královským režimem udržovat korektní vztahy, I. správa MV doufala, že prostřednictvím „Šejka“ bude moct vývoj v zemi ovlivňovat. Nicméně i rozvědka vždy odmítla podpořit Ben Barkovy plány na státní převrat a upřednostňovala získání vlivu na politické dění v Maroku postupnou infiltrací opoziční UNFP do státních struktur. Ze strany československé rozvědky lze v tomto případě vyznívat pragmatický přístup a uvědomění si toho, že svržení marocké monarchie by v konečném důsledku mohlo poškodit československé zájmy v severní Africe. V roce 1966 pak ČSSR ochotně prodalo Maroku, jež po diplomatické roztržce s Francií způsobené Ben Barkovým únosem začalo opět načas inklinovat k východnímu bloku, větší množství zbraní, čímž byl alespoň částečně vyrovnán negativní clearingový účet. Při jeho přečerpání totiž hrozilo, že bude nutné za dovážené marocké suroviny platit v devizových prostředcích.⁵⁴

Je potřeba odmítnout tvrzení, že by Ben Barka po celou dobu spolupráce s StB nevěděl o tom, že se stýká s příslušníky tajné policie. Vzájemné kontakty probíhaly nejen v Československu, ale také ve Francii, Švýcarsku, Maroku, Alžírsku a Egyptě. Rozhovory a výměny dokumentů se uskutečňovaly na veřejných místech i v konspiračních bytech, kde proběhl také Ben Barkův týdenní rozvědný výcvik. Jeho svazek obsahuje velké množství účtenek, ať již se jednalo o ubytování, či další výdaje, které mu I. správa MV proplácela. Dobře zaevidované jsou i vyplácené odměny. Už během prvního československé pobyty, kdy Ben Barku doprovázel z Paříže povoláný Zdeněk Mička, mu bylo naznačeno, že jeho cesta byla organizována a financována tajnou policií. Zřejmě již v té době si musel uvědomit, že se nesetkává s řadovými diplomaty.⁵⁵ Následná spolupráce byla oboustranně výhodná, přestože v poslední fázi byl Ben Barka kvůli ztrátě svých pozic na marocké vnitropolitické scéně ochotnější plnit zadávané úkoly.

Ačkoli Mehdi Ben Barka nebyl zdaleka jediným africkým politikem, který udržoval kontakt s StB,⁵⁶ jeho příběh se přece jen od ostatních takových spolupracovníků odlišuje. Míra spolupráce a ochota plnit zadávané úkoly byly v posledních dvou letech na takové úrovni, že samotná rozvědka uvažovala o jeho přesunutí do kategorie „agent“. Některé kroky, jež Ben Barka činil, šly proti jeho veřejným prohlášením a aktivitám v rámci antikoloniálního hnutí. Podílel se také na několika aktiv-

54 *Archiv Ministerstva zahraničních věcí (AMZV)*, f. Teritoriální odbor – Tajné (TO-T), Maroko 1965–1969, k. 2, Návrh na uzavření nové obchodní a platební dohody s Marockým královstvím, č. j. 2049/66, 17. 11. 1966; *Tamtéž*, Zápis z připomínkové porady ke zprávě pro předsednictvo ÚV KSČ o zájmu Maroka o nákup speciální techniky, č.j. 0149716/HTS-67, 26. 5. 1967.

55 KOURA, Jan: *A Prominent Spy*, s. 324.

56 KOURA, Jan – PEŠTA, Mikuláš: Československo a studená válka v Africe. Přístupy, interpretace a rovinny zkoumání. *Paměť a dějiny*, 2020, roč. 14, č. 3, s. 10–12; TELEPNEVA, Natalia: “Code Name SEKRE-TÁŘ”. Amílcar Cabral, Czechoslovak Intelligence and the Role of Human Intelligence during the Cold War. *The International History Review*, 2020, Vol. 42, Issue 6, s. 1257–1273; BRENNAN, James R.: The Secret Lives of Dennis Phombeah. Decolonization, the Cold War, and African Political Intelligence, 1953–1974. *The International History Review*, 2021, Vol. 43, Issue 1, s. 153–169.

ních opatření. Osobní ambice v jeho případě mnohdy převážily nad zájmy zemí třetího světa, za které se stavěl, a nelze proto jeho spolupráci s československou rozvědkou vnímat pouze ve světle společných politických zájmů v rámci probíhající studené války. Mehdi Ben Barka byl složitou osobností a díky své inteligenci a politickému talentu věřil, že dokáže balancovat mezi několika stranami. Přecenění vlastních schopností ho ale s největší pravděpodobností stálo život.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Archivní prameny

Archiv bezpečnostních složek (ABS)

f. Hlavní správa rozvědky SNB – svazky, Agenturní svazky (I.S-4)

Národní archiv Praha (NA)

f. Antonín Novotný

Archiv ministerstva zahraničních věcí (AMZV)

f. Teritoriální odbor-tajné (TO-T), Maroko 1965–1969

Literatura

150 delegací pozváno na konferenci tří kontinentů. *Rudé právo*, 3. 10. 1965, s. 3
Ben Barka était un agent de l'Est. *L'Express*, 5. 7. 2007 – viz https://www.lexpress.fr/actualite/societe/ben-barka-etait-un-agent-de-l-est_681672.html

Ben Barka, opposant et espion: de nouvelles archives confirment ses liens avec Prague. *Libération*, 27. 12. 2021 – viz https://www.liberation.fr/societe/ben-barka-opposant-et-espion-de-nouvelles-archives-confirment-ses-liens-avec-prague-20211227_B3VVOVEBDVFLRMPYJMDLJ5QJPI/

BRENNAN, James R.: The Secret Lives of Dennis Phombeah: Decolonization, the Cold War, and African Political Intelligence, 1953–1974. *The International History Review*, 2021, Vol. 43, Issue 1, s. 153–169

BYRNE, Jeffrey James: *Mecca of Revolution. Algeria, Decolonization and the Third World Order*. Oxford University Press, Oxford 2016

KOURA, Jan: A Prominent Spy. Mehdi Ben Barka, Czechoslovak Intelligence, and Eastern Bloc Espionage in the Third World during the Cold War. *Intelligence and National Security*, 2021, Vol. 36, Issue 3, s. 318–339

KOURA, Jan: “J’ai été moi-même choqué par l’étendue de la collaboration de Ben Barka avec le StB”. *Maroc Hebdo*, 7. 1. 2022, s. 14–18

KOURA, Jan: “La coopération de Ben Barka avec les renseignements tchécoslovaques a peut-être été l’une des raisons de son enlèvement”. *Telquel*,

29. 12. 2021 – viz https://telquel.ma/2021/12/29/jan-koura-la-cooperation-de-ben-barka-avec-les-renseignements-tchecoslovaques-a-peut-etre-ete-lune-des-raisons-de-son-enlevement_1748905
- KOURA, Jan: La famille de Ben Barka admettra tot ou tard qu'il était le collaborateur du StB. *Le Desk*, 5. 1. 2022 – viz <https://ledesk.ma/grandangle/jan-koura-la-famille-de-ben-barka-admettra-tot-ou-tard-quil-etait-le-collaborateur-du-stb/>
- KOURA, Jan – PEŠTA, Mikuláš: Československo a studená válka v Africe. Přístupy, interpretace a roviny zkoumání. *Paměť a dějiny*, 2020, roč. 14, č. 3, s. 3–13
- La famille Ben Barka réagit á la médiatisation de la thèse de Jan Koura. *Le Desk*, 29. 12. 2021 – viz <https://mobile.ledesk.ma/encontinu/la-famille-ben-barka-reagit-la-mediatisation-de-la-de-jan-koura/>
- LAWRENCE, Mark Atwood: The Rise and Fall of Nonalignment. In: McMAHON, Robert J. (ed.): *The Cold War in the Third World*. Oxford University Press, Oxford 2013
- MILLER, Susan Gilson: *History of Modern Morocco*. Cambridge University Press, Cambridge 2013
- Moroccan opposition leader Mehdi ben Barka was a spy, Cold War files suggest. *The Observer*, 26. 12. 2021 – viz <https://www.theguardian.com/world/2021/dec/26/moroccan-opposition-leader-mehdi-ben-barka-was-a-spy-cold-war-files-suggest>
- MUEHLENBECK, Philip E: *Czechoslovakia in Africa, 1945–1968*. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2016
- Ολίγον κατάσκοπος. και για τα... ρούβλια ήταν ο Μπεν Μπάρκα. *Protagon*, 31. 12. 2021 – viz <https://www.protagon.gr/themata/oligon-kataskopos-kai-gia-ta-rouvliia-itan-o-ben-barka-44342414538>
- PEŠTA, Mikuláš: *O ozbrojeném boji v západní Evropě. Italský a německý levicový terorismus sedmdesátých let v transnacionální perspektivě*. Nakladatelství Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Praha 2018
- Pour l'historien Jan Koura: "Ben Barka a espionné les dirigeants arabes lors de la visite de Khrouchtchev en Égypte". *Middle East Eye*, 26. 2. 2022 – viz <https://www.middleeasteye.net/fr/actu-et-enquetes/maroc-ben-barka-espion-tchecoslovaquie-renseignements-dirigeants-arabes>
- RAKOVE, Robert B.: *Kennedy, Johnson, and the Nonaligned World*. Cambridge University Press, Cambridge 2013
- TELEPNEVA, Natalia: "Code Name SEKRETÁŘ". Amílcar Cabral, Czechoslovak Intelligence and the Role of Human Intelligence during the Cold War. *The International History Review*, 2020, Vol. 42, Issue 6, s. 1257–1273
- The Political Thought of Ben Barka. II. Political Writings 1960–1965*. Tricontinental Publishers, Havana 1968
- ZÍDEK, Petr – SIEBER, Karel: *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2009